

УДК 340.5

О.М.РЄЗНІК, канд. юрид. наук, Сумський державний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ключові слова: економічна безпека, економіка, національна безпека, забезпечення економічної безпеки, складові економічної безпеки, рівень безпеки.

Дослідження поняття та основних ознак економічної безпеки України необхідне для визначення можливості забезпечення країною безпеки внутрішньодержавного ринку від зовнішніх загроз і на фоні цього задовольнити інтереси кожної особи у всіх сферах її життєдіяльності період трансформації соціально-економічних процесів, в умовах послаблення позицій в політичній, економічній, військовій сферах. Взятий курс на інтеграцію до Європейського Союзу (далі – ЄС) створює необхідність порівняння положень та правил що застосовуються в країнах Європейського Союзу до основної складової національної безпеки країни – економічної безпеки, з положеннями та правилами українського законодавства.

Проблеми забезпечення економічної безпеки, її структури та стратегій розвитку в Україні та країнах ЄС розглядалися такими вітчизняними та закордонними науковцями як Г. Пастернак-Таранушенко, І. Бінько, В. Шлемко, С. Пирожков, Я.Жаліло, Х. Маховські, В. Мунтіян, В. Геєць, М. Кизим, А. Прилепский, В. Колупаєв та ін.

Інтеграція України в економіку Європейського Союзу та позиціонування нашої держави як гідного конкурентоспроможного

виробника вимагає дотримання при цьому національних інтересів. Інтеграція України до ЄС має важливі економічні переваги для України, а саме: макроекономічна стабільність, збільшення продуктивності економіки, збільшення обсягів торгівлі між Україною та ЄС, забезпечення вільного руху факторів виробництва в межах ЄС, гарантований захист прав працівників та споживачів [1, с. 227]. На підставі цього постає проблема, щодо визначення розбіжностей між необхідністю інтеграції економіки України в економіку Європейського Союзу, та забезпечення захисту внутрішнього ринку та національної безпеки.

В науковій літературі існує різноманітна кількість підходів до визначення поняття «економічна безпека» його взаємозв'язку та взаємообумовленості з поняттям національна безпека. Деякі науковці розглядають економічну безпеку як основу національної, а інші представляють економічну безпеку основною складовою системи національної безпеки країни.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначено, що національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [2].

В українській науковій літературі поняття «економічна безпека» вперше було вжито в 1994 р. Г. Пастернаком-Таранушенком. На його думку, економічна безпека – складова частина національної безпеки. Це – наймолодша з наук про безпеку держави, яка зародилася на підґрунті необхідності забезпечення державності за рахунок використання відповідних заходів та засобів, що покликані надати стабільність стану держави попри економічний тиск, який здійснюється ззовні або зсередини [3, с. 23].

Існують різні підходи до визначення економічної безпеки. Дослідники І. Бінько та В. Шлемко доводять, що «економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [4, с.8]. На думку С. Пирожкова, «економічна безпека – це сукупність умов, за яких країни зберігають свої економічні інтереси; задовольняють у довгостроковому періоді потреби суспільства і держави; генерують інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку; протистоять зовнішнім економічним загрозам та повністю використовують національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці» [5, с.14]. Я. Жаліло визначає економічну безпеку країни «як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [6, с. 15]. Х. Маховскі стверджує, що економічна безпека повинна гарантувати досить високий ступінь незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору [7, с. 42]. Отже це категорія, що включає в себе як умови, та і якості системи економічного функціонування.

Що стосується законодавчого визначення поняття економічної безпеки України то воно міститься в Методичних рекомендаціях щодо розрахунків рівня економічної безпеки України, що затверджені в Наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року. Відповідно до цих рекомендацій економічна безпека – це стан національної

економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [8]. У цьому контексті законодавець визначає місце економічної безпеки як складову національної безпеки держави, наголошуючи що весь комплекс питань економічної безпеки на міжнародному та державному рівнях не може вмістити в себе поняття «економічна безпека», тому застосування терміну «національна безпека» є більш доцільним та правильним.

У Європейському Союзі термін «економічна безпека» ставиться до позиції об'єднання у світовій економічній системі. ЄС диктує важливість європейської інтеграції з метою досягнення високого рівня конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Кінцева мета ЄС забезпечення економічної безпеки в ЄС та формування повністю інтегрованої Європи з однаковим рівнем життя в усіх країнах-учасницях [9, с.2]. У Німеччині окремого закону, присвяченого концепції економічної безпеки не існує. Державна філософія економічної безпеки на практиці реалізується переважно через закони, що регламентують найбільш важливі сфери ринкової діяльності та наділяють державу істотними контрольними функціями. Так, основні інтереси держави у сфері національної безпеки, у тому числі і її економічної складової, представлені у формі офіційної директиви міністерства оборони Німеччини [10]. У Франції основним державним документом, у якому зачіпаються окремі положення забезпечення економічної безпеки, є Закон «Про національну безпеку» від 1964 року. Поняття національної економічної безпеки розглядається цим законом, як створення сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов для підвищення та

розвитку національного добробуту і зміцнення економічного потенціалу країни.

Аналіз досвіду таких країн Західної Європи як Нідерланди, Бельгія, Данія, Люксембург, Швейцарія по забезпеченню економічної безпеки показує, що їх основною стратегічною ціллю по захисту національних економічних інтересів є забезпечення стійкого економічного зросту і модернізації економіки в залежності від умов конкурентної боротьби на світовому ринку [9, с. 24].

Беручи до уваги національні визначення поняття «економічна безпека» та визначення у правових системах вищезгаданих країн можна зробити висновок, що економічна безпека держави – це основна складова національної безпеки, яка сприяє захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки, основним критерієм якої є здатність економіки країни стримувати внутрішні та зовнішні загрози.

Економічна безпека будучи підсистемною складовою національної безпеки має неоднорідну структуру включаючи в себе всі складові. Перелік цих складових також є невизначеним, що дає змогу науковцям дискутувати з цього приводу.

В. Шлемко та І. Біньковиділялася зовнішньоекономічна безпека та внутрішні складові економічної безпеки, до яких відносилися: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча безпека, а також – соціальний, демографічний та екологічний аспекти [4, с. 143]. В. Мунтіяном також розділялися зовнішньоекономічна безпека та внутрішні складові економічної безпеки, серед яких розглядалися: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, інформаційна, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, екологічна безпека та тіньова економіка [11, с. 459]. В. Геєць, М. Кизим та

інші автори в якості основних структурних складових елементів економічної безпеки виділяють енергетичну, фінансову, соціальну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, демографічну та екологічну безпеку

Порівнюючи законодавства України та Німеччини, Франції, Великої Британії та ін. країн-членів Європейського союзу можна визначити такі складові економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека.

Беручи до уваги поняття та структуру економічної безпеки можна говорити про стратегію розвитку та удосконалення економічної безпеки України та порівняння цієї стратегії з критеріями розвитку країн Європейського Союзу.

Для України основні напрямки розвитку національної безпеки в економічній сфері відображаються у:

- забезпеченні умов для сталого економічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки;
- прискоренні прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшенні інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулюванні випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;
- вдосконаленні антимонопольної політики; створенні ефективного механізму державного регулювання природних монополій;
- подоланні "тінізації" економіки через реформування податкової системи, оздоровленні фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшенні позабанківського обігу грошової маси;

- забезпеченні збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійсненні виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- забезпеченні енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;
- забезпеченні продовольчої безпеки;
- захисті внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту - поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
- посиленні участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях [2].

Що стосується Німеччини то економічна безпека базується на економічному та соціальному прогресі, захисті від економічного шантажу, забезпеченні свободи торгівлі та доступу до сировинних ресурсів та ринків в рамках справедливої світової економічної системи. Основними методами забезпечення стабільного та безпечного розвитку економіки в зовнішньоекономічному плані є дії державних органів та суб'єктів господарювання щодо вдосконалення ринків збуту та орієнтація на експортну економіку.

В вказаній країні під економічною безпекою розуміється попередження та запобігання економічних загроз шляхом подання нових схем, адаптації

норм і структур міжнародної безпеки та створення мережі співпраці між державним і приватним сектором економіки та між державами-імпортерами. Економічна безпека в широкому сенсі забезпечується всією сукупністю інструментів господарського регулювання.

В вказаній країні процес розробки й прийняття економічних рішень використовуються критерії які пов'язані зі зниженням вразливості господарської системи і збереження економічного фундаменту самостійної зовнішньої політики. До таких критеріїв відносяться: усунення серйозних диспропорцій на рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки: зведення до мінімуму ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу [12, с. 67].

Політика в сфері забезпечення безпеки у Великобританії тісно пов'язана з оборонною політикою: вони базуються на оцінках національних інтересів и реалізуються через їх захист. Під «національними інтересами» в сфері економіки розуміють народногосподарські інтереси всього суспільства в цілому, які мають пріоритет по відношенню до інших форм суспільних інтересів [13].

У Великобританії загрози економічної безпеки також поділяються на зовнішні та внутрішні за ступенем важливості і вірогідності настання, що дозволяє розподіляти зусилля і попереджувати найнебезпечніші з них з точки зору національної економічної безпеки. В цій сфері уряд традиційно спирається на приватний бізнес, забезпечуючи йому максимальну підтримку, а також в країні існує розвинена система інститутів, яка забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу при розробці та реалізації рішень, які мають відношення до забезпечення національної економічної безпеки. До неї входять такі організації як Конфедерація

британської промисловості, Рада торгівлі з Східної Європи і ряд більш спеціалізованих організацій, які представляють інтереси промисловців та підприємців.

Концепція економічної безпеки розглядається в Іспанії в значній мірі в контексті економічної безпеки всього Євросоюзу. Разом з тим, створена ефективна система забезпечення національних інтересів в сфері економіки. Її основу складають: гнучка законодавчо-нормативна база; чіткий розподіл компетенції міністерств, відомств і організацій в реалізації нормативних положень, які відносяться до економічного розвитку; наявність на кожному етапі розвитку законодавчо затвердженої програми економічних пріоритетів, яка в принципі повинна виключити можливість адресних привілеїв; наявність спеціальних державних служб контролю [12, с. 24].

У системі забезпечення економічного добробуту і стійкого розвитку країни важливе місце займає визначення пріоритетних галузей національної промисловості; регулювання процедури стимулювання інвестицій; валютний контроль; ретельно розроблене законодавство про акціонерні товариства [12, с. 27].

Політика забезпечення економічної безпеки Чехії, Польщі, Словаччини і країн Прибалтики базується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, а також політичної, економічної та інституційної трансформації згідно з західноєвропейськими стандартами. На початку 90-х років ці країни обрали схожу модель забезпечення економічної безпеки, яка включала слідує дії: оцінку геополітичної ситуації в регіоні; визначення вектора та стратегії розвитку; побудову і реалізацію моделі поведінки, у тому числі в сфері економіки, згідно з домінуючими тенденціями регіонального та світового еволюційного процесу;

співвідношення базових кількісних показників розвитку зі світовими та регіональними стандартами; корекцію курсу економічних реформ [14, с. 20].

До визначальних загроз економічній безпеці Республіки Польща віднесена загрозна економічна нестабільність у країн-сусідів та її негативний вплив на польську економіку та значна зовнішня залежність держави від постачання енергоносіїв з-за кордону, неконтрольовані міграційні процеси, що здатні завдати шкоди соціально-економічній стабільності та фінансово-економічним можливостям країни [15, с. 57].

Порівнюючи трактування поняття «економічної безпеки» в Україні та певних країнах Європейського Союзу можна сказати, що економічна безпека загалом розглядається як складова національної безпеки та направлена на усунення та попередження внутрішніх та зовнішніх загроз для забезпечення достатнього рівня життя населення створюючи при цьому взаємодію між органами державної влади та приватними суб'єктами господарювання.

За результатами проведеного дослідження можна визначити, що аналіз підходів до забезпечення економічної безпеки країнами Європейського Союзу говорить про те, що цей рівень безпеки досить високий та залежить від різноманітних факторів. Якщо Україна прагне зберегти внутрішньодержавний ринок та незалежне економічне майбутнє при інтеграції до ЄС, їй необхідно пройти довгий шлях по виходу з економічної кризи. Задля цього важливо розуміти поняття сутності економічної безпеки і чіткі та злагоджені дії уповноважених державних органів та структур для наближення рівня економічної безпеки України до європейського.

Моделі економічної безпеки, які були розглянуті вище, можуть стати дієвим практичним прикладом для формування в Україні нової ідеології безпеки, основою якої є розвиток економіки та захист її від зовнішніх та

внутрішніх загроз, ефективне використання ресурсів та забезпечення соціально-економічних вимог населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greer B. Europeaneconomicsecurity. SecuringEurope'sfuture / B. Greer // Ed. byFlanaganSt., Hampson F. 2008. – P. 221–244.
2. Про основи національної безпеки України: Закон від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст.351
- 3.Пастернак Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави.Статика процесу забезпечення / за ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.
4. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД. – 1997. – 144 с.
5. Пирожков, С. І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / С. І. Пирожкова. – К.: НІПМБ, 2003. – 42 с.
6. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я. Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К.: Сатсанга, 2001. – 224с.
7. Machovski, H. Ost-WestHandel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichtent / H. Machovski // AusPolitik u. Zeitgeschichte. – Bonn. – 1985. – № 5. – P. 39-44
8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ від 29 жовтня 2013 року № 1277 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1277
- 9.Осерек А. EconomicSecurityandtheEuropeanDream / AL Осерек. – [Електронний ресурс], – Режим доступу:

<http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Osepekpaper.pdf>.

10. WhitepaperonGermanSecuritypolicyandthefutureoftheBundeswehr / Офіційний сайт Федерального Міністерства Оборони Німеччини. – [Електронний ресурс], – Режим доступу:www.bmvg.de

11. МунтіянВ.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.

12. Прилепский А.И. Формированиемеханизмаобеспечения экономической безопасности в народногосподарському комплексі: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05/ А.І. Прилепський. – М., 1999. – 222 с.

13. A StrongBritaininanAgeofUncertainty: TheNationalSecurityStrategy/ Офіційний сайт Міністерства Оборони Великобританії. – Режим доступу: <http://www.official-documents.gov.uk>.

14. Колупаев В.А. Формированиеконцепциинациональнойэкономическойбезопасности в зарубежныхстранах / В.А. Колупаев // Белорусскаяэкономика: анализ, прогноз, регулирование. Экономический бюлетень НИЭИ Минэкономики РБ. – Минск, 2002. – №12. – С.2-9

15. МаграсовВ. Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону / В.Г. Маграсов // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – № 1 (9)

Резнік О. М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу / О. М. Резнік // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 232–236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-fd/FP_index.htm_2015_4_42.pdf